

УДК 631.151.2

Науменко І.В.
аспірант,Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ БАЗИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGY OF KHARKIV REGION AGRICULTURE LOGISTICS BASE

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано складові та стратегічні напрями реалізації інноваційно-інвестиційної політики щодо технічного оновлення сільського господарства Харківської області. Узагальнено теоретико-практичні аспекти щодо стратегічного прогнозування, адаптовано та апробовано сукупність методичних підходів оцінки рівня інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства за сукупністю обраних критеріїв. Розроблено інструментарій оцінки можливостей сільського господарства регіону до інноваційного розвитку матеріально-технічної бази.

Ключові слова: прогноз, стратегія, інновації, матеріально-технічна база, інноваційно-інвестиційний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье обоснованы составляющие и стратегические направления реализации инновационно-инвестиционной политики технического обновления сельского хозяйства Харьковской области. Обобщены теоретико-практические аспекты стратегического прогнозирования, адаптирована и апробирована совокупность методических подходов оценки уровня инновационно-инвестиционного развития материально-технической базы сельского хозяйства по совокупности выбранных критериев. Разработан инструментарий оценки возможностей сельского хозяйства региона к инновационному развитию его материально-технической базы.

Ключевые слова: прогноз, стратегия, инновации, материально-техническая база, инновационно-инвестиционное развитие.

SUMMARY

In the article the elements and strategic directions of innovation and investment policy for upgrading agriculture Kharkiv region. Summarizes the theoretical and practical aspects on strategic forecasting, adapted and tested a set of methodological approaches to assess the level of innovation and investment development of material and technical base of agriculture on the set of selected criteria. The tool of assessing the possibilities of agriculture in the region to the innovative development of logistics.

Keywords: strategy, innovation, physical infrastructure, innovation and investment development.

Постановка проблеми. Економічні перетворення в сільському господарстві вимагають змін у системі інвестування технічного оновлення сільського господарства. У сучасних умовах недостатньо інвестиційних ресурсів, які спрямовуються на інноваційну діяльність, розвиток технічної і організаційної бази сільськогосподарського виробництва, а також спостерігається істотний розрив між їх попитом і пропозицією. Затяжна криза в аграрній сфері економіки стримує вітчизняних та іноземних інвесторів від вкладання коштів у сільськогосподарське виробництво, де високий ступінь ризику.

Подальшого дослідження потребують питання обґрунтування ефективної інвестиційно-інноваційної політики щодо технічного оновлення сільськогосподарських підприємств окремих регіонів та вдосконалення структури їх машинно-тракторного парку. Значимість проблеми інвестування технічного оновлення сільського господарства й необхідність поліпшення якісного стану машинно-тракторного парку та розробки інвестиційної стратегії аграрних підприємств залишаються вкрай актуальними.

Об'єктивні дослідження інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства регіону є значною комплексною проблемою, для вивчення якої ще остаточно не вироблена методологія. Ситуацію суттєво ускладнює сучасний стан аграрної економіки, який підвищує ризиковість інвестицій та слабку спроможність до інновацій і створює значні труднощі у формуванні довгострокової та поступової стратегії розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності інноваційної діяльності у своїй багатовекторності дає підстави стверджувати, що вони знаходять відображення у результатах наукового пошуку як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників [1-5]. Теоретичні й методичні аспекти цієї проблеми розглянуті у працях Й. Шумпетера, Дж.П. Ендрю, Б.А. Райзберга, М. Туган-Барановського, В. Гейця, В. Семиноженка, М. З убця, П. Саб лука, О. Крисального, С. Володіна та інших науковців. Проте зосередимо увагу на розкритті концептуально-методичних підходів щодо розуміння даної проблеми.

Метою статті є узагальнення теоретико-практичних аспектів щодо стратегічного прогнозування інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства Харківської області.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що сільське господарство розвивається за техніко-економічними характеристиками в наздоганяльному режимі навіть у порівнянні з розвитком промисловості, оскільки воно значно залежне від розвитку машинобудування та інших галузей, які зумовлюють техніко-технологічний стан галузі.

Разом з тим у сільському господарстві національної економіки в порівнянні з промисловістю є особливості, які можуть виступати перевагою у розгортанні інноваційно-технологічного розвитку. Маються на увазі такі особливості сільського господарства: менша ніж в промисловості капіталомісткість галузі; більша фондівіддача; краща структура основних засобів виробництва (за відношенням загальної вартості по амортизаційних групах). В сільському господарстві середній експлуатаційний термін коротший, більша частка активних засобів виробництва, а відтак і строк оборотності капіталу швидший.

Також має місце значна перевага сільського господарства в інноваційному розвитку технологій, порівняно з промисловістю, яка полягає в тому, що тут можливе впровадження не цілісного технологічного циклу одночасно (що вимагає значних коштів на всю технологічну оснастку), а по окремих ланках технологічного циклу, без зміни інших.

Зазначені особливості створюють істотний потенціал матеріально-технічної бази сільського господарства та його спроможність і придатність до інноваційно-інвестиційного розвитку. Галузь потребує відносно менших інвестиційних ресурсів в масштабах країни ніж промисловість і забезпечує більш швидке їх використання та більш високу ефективність. Враховуючи те, що основним джерелом інвестиційних ресурсів для розвитку матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств є їх власні нагромадження, а процес капіталоутворення здійснюється на основі власного відтворення, ці обставини зумовлюють необхідність звернути увагу на принципово новий соціально-економічний зміст розвитку матеріально-технічної бази галузі – її капіталізації.

Техніко-технологічний розвиток сільського господарства слід пов'язувати не лише з потребою створення та відпрацювання сукупності технологічних циклів виробництва продукції, але й з вимогами нагромадження капіталу.

Узагальнююче вищенаведене, пропонуємо трансформацію сукупності продуктивних, операційних і процесних інновацій в аграрних підприємствах у концепцію розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства.

Продуктова інновація в сільськогосподарському виробництві повинна охоплювати не тільки виведення (чи впровадження) нових або вдосконалених сортів і гібридів сільськогосподарських культур, порід, типів, ліній, кросів тварин та птахів, штамів мікроорганізмів, а й впровадження у виробництво таких елементів матеріально-технічного забезпечення, як: засоби або препарати для діагностики, профілактики та лікування тварин; машини, знаряддя та устаткування; прилади, обладнання, матеріали, препарати агрохімічного призначення, комбікорми, премікси тощо.

Процесна інновація повинна охоплювати всю сукупність оновлення, вдосконалення і розвитку застосовуваних у сільськогосподарському виробництві технологій: у землеробстві (системи сівозмін, обробітку ґрунту, удобрення, захисту рослин від захворювань, шкідників, бур'янів тощо); технології у рослинництві (при вирощуванні окремих культур); у тваринництві (утримання тварин, годівля, сукупність інших операцій); технології зберігання і переробки сільськогосподарської продукції; технології виготовлення продовольчих продуктів тощо.

Стійкою тенденцією залишається гострий дефіцит інвестиційних ресурсів щодо оновлення техніко-технологічної бази сільського господарства на інноваційній основі.

Інноваційний розвиток технологічних ланок виробничого циклу виробництва сільськогосподарської продукції, як сфера інвестиційно-інноваційної діяльності, нині становить помітну нішу на вітчизняному ринку агросервісних послуг, сприяючи послідовному поопераційному оновленню технологій сільськогосподарського виробництва. Система агросервісних послуг характеризується комбінованістю застосування продуктивних і процесних інвестицій, що сприяють поліпшенню структури основного і оборотного капіталу та вдосконаленню способів виробництва продукції [6].

Зважаючи на те, що тенденція обмеженості інвестиційних ресурсів у сучасних сільськогосподарських підприємств тільки загострюється, товаровиробники можуть розраховувати лише на обмежене коло агросервісних продуктів, стартуючи із найбільш необхідних і доступних при скромній платоспроможності, але таких, які можуть принести відчутний ефект. Як правило, кожне сільськогосподарське підприємство уявляє реально можливий алгоритм послідовності пріоритетів у своїй інвестиційній політиці. Таким чином, реальним напрямом розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства у сучасних умовах є впровадження процесу поелементного інноваційного оновлення існуючих технологій.

Зацікавленість аграрних товаровиробників та зростання їх платоспроможного попиту, з одного боку, та пропозиція агросервісних партнерів щодо гнучкої системи розрахунків із використанням елементів товарного кредиту, лізингу тощо сприятимуть нарощуванню обсягу агросервісних послуг, поступовому набуттю ними системного характеру та поглибленню спеціалізації діяльності окремих агросервісних суб'єктів на ринку.

Сучасними найбільш важливими чинниками становлення постіндустріальних технологій та сфер інноваційного розвитку є такі, які формують наступні групи: агротехнічні – продуктової асортимент рослинництва і тваринництва та використовуваних технологій; економіко-політичні – фінансово-економічний стан господарств і достатність у них інвестиційних ресурсів (обо-

ротних засобів, доступу до кредиту, розвиненість лізингу тощо); розвиток регуляторної політики держави.

Розробка та впровадження ефективних механізмів інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства неможливі без розгляду та врахування особливостей управління даними процесами, умов, чинників та ризиків їх здійснення.

В процесі дослідження адаптовано комплекс теоретичних і методичних підходів оцінки рівня інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства за сукупністю обраних критеріїв.

Безсумнівно, зміцнення та ефективний розвиток матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств неможливі без державного регулювання і підтримки.

Відзначимо, що оцінка ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства Харківської області всіх функціональних складових на основі статистичних методів обробки інформації значною мірою ускладнена, оскільки вони не підлягають узагальненню і зведенню до єдиного критерію. Враховуючи специфіку галузевого виробництва, розроблено прогноз розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства (табл. 1).

Сукупний критерій ефективності інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства розраховується по формулі:

$$СКР_{mt} = \sum_{i=1}^n K_i d_i, \quad (1)$$

де: K_i – значення приватних функціональних

Таблиця 1

Прогноз рівня ефективності розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства Харківської області

Найменування критеріїв	2007 р.			2012 р.			2017 р.		
	Знач. критерію	Питома вага	СКР _{mt}	Знач. критерію	Питома вага	СКР _{mt}	Знач. критерію	Питома вага	СКР _{mt}
Поступове зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції	4	0,12	0,48	5	0,15	0,75	7	0,15	1,05
Зміцнення ресурсного потенціалу аграрних підприємств	6	0,15	0,9	7	0,13	0,91	9	0,14	1,26
Ріст інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств	5	0,11	0,55	6	0,1	0,6	8	0,11	0,88
Зростання обсягів та прозорість механізмів державної підтримки сільського господарства	6	0,11	0,66	7	0,1	0,7	8	0,12	0,96
Приток інвестиційних ресурсів у галузі АПК	6	0,12	0,72	7	0,11	0,77	9	0,1	0,9
Зростання темпів оновлення машино-тракторного парку підприємств	4	0,09	0,36	6	0,1	0,6	7	0,08	0,56
Розвиток інтеграції між науковими організаціями та сільськогосподарськими підприємствами	6	0,05	0,3	7	0,06	0,42	9	0,07	0,63
Зростання фондівіддачі, фондоозброєності та фондорентабельності активної частини основного капіталу с.-г. підприємств	6	0,08	0,48	6	0,07	0,42	7	0,06	0,42
Розвиток доступних для с.-г. підприємств механізмів лізингу техніки та обладнання	3	0,06	0,18	5	0,05	0,25	7	0,05	0,35
Оптимізація функціонального складу та розвиток системи агросервісу	3	0,04	0,12	6	0,08	0,48	8	0,07	0,56
Ріст економічної ефективності функціонування аграрних підприємств	5	0,07	0,35	6	0,05	0,3	7	0,05	0,35
		1	5,1		1	6,2		1	7,92

*Джерело: розрахунки автора по розробленій методиці згідно даним експертної оцінки

** Значення можуть змінюватися в межах від 1 до 10: 1 – деградація структурних і функціональних складових розвитку матеріально-технічної бази; 10 – ефективний розвиток

критеріїв ефективності структурних складових; d_i – питома вага значущості функціональних складових ефективності розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства.

Проведені дослідження дозволяють припустити, що рівень ефективності розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства Харківської області зростає на 55,3% (з 5,10 в 2007 р. до 7,92 в 2017 р.), унаслідок прогнозованого зміцнення ресурсного потенціалу підприємств, розвитку системи агросервісу, лізингових механізмів, підвищення інвестиційної привабливості аграрних підприємств, вдосконалення державної політики підтримки та збільшення обсягів бюджетного фінансування.

У сучасних умовах зміцнення та розвиток матеріально-технічної бази сільського господарства можливі тільки на основі відповідної моделі, яка має враховувати регіональні особливості агропромислового виробництва та можливість інвестування інноваційного розвитку. Становлення ефективної моделі матеріально-технічного забезпечення сільського господарства Харківської області є системною проблемою і вимагає комплексного вирішення наступних проблем [9]:

- поетапного підвищення рівня державного фінансування програм підтримки сільськогосподарських підприємств;

- підвищення результативності регіонально-галузевої аграрної науки та створення потужного пакета конкурентоспроможних інновацій (нових агро та біотехнологій; селекційних досягнень у рослинництві та тваринництві, сучасних технічних комплексів, адаптованих до умов конкретної ґрунтово-кліматичної зони);

- формування економічних механізмів стимулювання попиту сільськогосподарських підприємств на інноваційну продукцію у сфері матеріально-технічного забезпечення, пільгове кредитування ресурсів та кредитної підтримки техніко-технологічного оновлення;

- підвищення рівня капіталізації інтелектуальної власності через уведення її об'єктів у господарський обіг та подальше використання результатів, отриманих від їхнього використання, на фінансування науково-дослідних розробок;

- створення гнучкої сучасної регіональної агросервісної інфраструктури, здатної разом з відповідною загальнодержавною інфраструктурою забезпечувати впровадження у виробничий процес новітніх елементів матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва.

Розробці та впровадженню дієвих механізмів інноваційно-інвестиційного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства регіону повинен передувати комплексний аналіз рівня відповідності наявного ресурсного потенціалу аграрних підприємств [6].

Якісне вдосконалення виробничого процесу на новій техніко-технологічній основі є важливим фактором існування та розвитку сучасного

аграрного виробництва. Успіх може бути досягнутий за умови створення відповідної системи стимулів для розвитку інновацій і перетворення їх у необхідність удосконалення виробництва аграрних підприємств. Це пов'язано з тим, що такі стимули певною мірою впливають на підвищення техніко-економічного рівня виробництва і можуть поєднати поточні цілі підприємств галузі зі стратегічними.

Зазначимо, що основою успішного розвитку матеріально-технічної бази сільського господарства регіону є наявність інноваційного потенціалу, спроможність та готовність до впровадження інноваційних елементів виробничих процесів.

Результати дослідження стану матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва Харківської області дозволяє оцінити наявність умов, що визначають можливість галузевого виробництва в здійсненні розвитку складових матеріально-технічної бази. Оцінку зовнішніх чинників, що визначають можливість галузевого виробництва в реалізації даних стратегій розвитку, пропонується здійснювати в такий спосіб (табл. 2).

Загальна сума балів, отримана в результаті оцінки, буде свідчити про можливість реалізації інноваційних продуктів в даних економічних, політичних і соціальних умовах. Чим вища оцінка, тим вагоміші можливості галузевого виробництва для реалізації стратегій розвитку матеріально-технічної бази на основі обґрунтованих інноваційних механізмів [7, 8].

На жаль, галузі сільського господарства мають дуже низький рівень можливостей щодо реалізації інновацій унаслідок хронічного браку фінансових ресурсів, неспроможності бути рівноправним учасником на ринку інвестиційних та кредитних ресурсів, низькою інвестиційною привабливістю підприємств.

На нашу думку, підхід до розгляду матеріально-технічної бази лише як сукупності ресурсів і можливостей їх використання обмежений. Таке уявлення не враховує цільової та сукупної характеристики цієї категорії. Використання ресурсів завжди має цілеспрямований характер і повинне бути певним чином організованим для реалізації потреб суб'єкта господарювання, галузі та економіки держави в цілому.

Цілями інноваційних механізмів можуть бути виживання підприємств й збереження ніші на ринку, збільшення конкурентоспроможності продукції, збільшення прибутку, тощо. До інноваційного потенціалу також має належати поняття, яке характеризує внутрішню можливість самого аграрного підприємства здійснювати цілеспрямовану діяльність із залучення конкретних господарських ресурсів, з їхньої раціональної переробки для досягнення цілей підвищення ефективності, прибутку та рентабельності. Також необхідно слід враховувати й зовнішні економічні фактори, що впливають на розвиток матеріально-технічного забезпечення аграрних

Таблиця 2

**Інструментарій оцінки можливостей сільського господарства
до інноваційного розвитку матеріально-технічної бази**

Фактори	Оцінка можливостей				
<i>1. Економічні фактори</i>	Низькі				Високі
1.1. Темпи інфляції	1	2	3	4	5
1.2. Податкові ставки	Низькі				Високі
	1	2	3	4	5
1.3. Процентні ставки банків	Низькі				Високі
	1	2	3	4	5
1.4. Стабільність національної валюти	Нестабільна				Стабільна
	1	2	3	4	5
1.5 Диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та матеріально-технічні ресурси	Високий				Низький
	1				5
<i>2. Ресурсні фактори</i>	Недоступні				Доступні
2.1. Доступ до фінансування	1	2	3	4	5
2.2. Ціни на ресурси	Доступні				Високі
	1	2	3	4	5
2.3. Розвиненість ринкової інфраструктури агросервісу	Слабка				Сильна
	1	2	3	4	5
2.4. Платоспроможний доступ аграріїв до ресурсних ринків	Відсутній				Існує
	1	2	3	4	5
<i>3. Фактори державного регулювання</i>	Слабкий				Сильний
3.1. Правовий захист інновацій	1	2	3	4	5
3.2. Державні інвестиції в техніко-технологічні інновації галузей АПК	Незначні				Значні
	1	2	3	4	5
3.3. Стабільність політичних обставин	Стабільні				Нестабільні
	1	2	3	4	5
3.4. Податкове законодавство	Досконале				Недосконале
	1	2	3	4	5
3.5 Дієвість та достатність державної підтримки сільського господарства	Не достатність				Дієвість та достатність
	1	2	3	4	5
<i>4. Соціальні фактори</i>	Недостатня				Достатня
4.1. Наявність кваліфікованих кадрів	1	2	3	4	5
4.2. Рівень доходів працівників підприємства	Низький				Високий
	1	2	3	4	5
4.3. Відповідність ціни новітніх техніко-технологічних елементів рівню платоспроможного попиту підприємств	Не відповідає				Відповідає
	1	2	3	4	5
<i>5. Ринкові фактори</i>	Незначний				Значний
5.1. Розмір ринку	1	2	3	4	5
5.2. Наявність і можливості конкурентоспроможності галузі у регіоні та державі	Незначні				Значні
	1	2	3	4	5
5.3. Стійкість попиту до сезонних факторів виробництва	Нестійкий				Стійкий
	1	2	3	4	5
5.4. Тривалість життєвого циклу нововведення	Незначна				Значна
	1	2	3	4	5
5.5 Доступність іноземних інновацій та можливості її імпорту	Відсутній				Існує
	1	2	3	4	5

*узагальнено автором

підприємств, такі, як державна інноваційна політика та політика бюджетного фінансування АПК, політика кредитних установ, конкурентні стратегії на аграрному ринку, тощо.

Висновки. Освоєння аграрним підприємством нових технологій та інновацій потребує об'єктивної оцінки параметрів і характеристик його потенціалу, які мають важливе значення при здійсненні інвестиційної діяльності шляхом розробки і реалізації нової інноваційної стратегії розвитку.

Організація впровадження техніко-технологічних нововведень повинна здійснюватися на основі інвестиційно-інноваційної стратегії, яка повинна засновуватися на критеріях доцільнос-

ті інвестиційної підтримки нововведень. Головною метою інвестиційної підтримки інноваційної стратегії є зниження витрат виробництва на основі раціонального використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Кожне аграрне підприємство у структурі галузевого агропромислового виробництва повинно розробляти дієвий стратегічний план свого інноваційного розвитку, направлений на досягнення рівноваги між власним платоспроможним попитом, існуючими обсягами пропозиції з боку наукових організацій та інвестиційними можливостями.

Саме завдяки такому прогнозу підприємства повинні визначити, які технології сільськогос-

подарського виробництва необхідно розвивати, а від яких технологій необхідно відмовитися. На основі технологічних прогнозів необхідно сформулювати обсяг потенційних потреб в обладнанні, технологіях, технологічних елементах, для яких в процесі розробки стратегії здійснюються відповідні обґрунтування щодо їх вибору. Потім проводиться аналіз ринку наукоємної продукції, вибір потенціальних виробників та пошук фінансових та інвестиційних ресурсів для її придбання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бородин Е. Социальные инновации в системе сельского развития: концептуальные подходы / Е. Бородин // Экономика Украины. – 2010. – № 9. – С. 68-78.
2. Бугаєнко С.П. Взаємозв'язок інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки з інноваційним розвитком підприємств / С.П. Бугаєнко // Економіка та держава. – 2010. – № 11. – С. 78-82.
3. Демченко Т.С. Гармонізація фінансових та наукових аспектів інноваційних проектів агроформувань / Т.С. Демченко // Економіка та держава. – 2011. – № 10. – С. 71-75.
4. Витлицька О.Д. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрних підприємств. // Економіка АПК. – 2011. – №10.
5. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект : монографія / (Саблук П.Т, Шпикуляк О.Г., Кирило Л.І. та ін.) – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 706 с.
6. Інноваційний розвиток агропромислового комплексу України : інформаційний посібник / [уклад. Р.І. Мала, В.В. Миронова, Н.В. Єремєєва] – Донецьк : [Донецький обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій], 2012. – 65 с.
7. Малік М.Й., Зіновчук В.В., Луценко Ю.О. та ін. Основи аграрного підприємництва / За ред. М.Й. Маліка. – К. : Інститут аграрної економіки, 2001. – 582 с.
8. Шпикуляк О.Г., Курило Л.І., Удовиченко С.М. Інституційно-правове забезпечення інноваційної діяльності та формування інтелектуального капіталу в аграрній сфері / О.Г. Шпикуляк, Л.І. Курило, С.М. Удовиченко // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 57-62.
9. Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.univer.kharkov.ua/uploads/12e0f211bc09561bf3-db44701553b98d.pdf>.